

Tarnówa Erdélyből, köztük Sepsiszentgyörgyről, így első ízben kötött megállapodást lengyel város egy erdélyi településsel. 2003 májusában ennél is nagyobb ünnepség keretében került sor három Balassi-emléktáblának is a leleplezésére a Krosno mellett álló kamienieci várban és két közeli településen: Rymanówban és Nowy Żmigródban. Ezek az ünnepségeken közel százhusz magyar vendég vett részt. A kulturális napok társrendezője Zalaegerszeg volt. A krosnói kulturális napokra jelent meg Balassi Bálint válogatott verseinek második kiadása.

A Hadtörténeti Múzeum és Intézet tevékeny együttműködésének eredményeként a 450 I. világháborús galíciai temető legnagyobbikának 130 magyar sírját teljes egészében sikerült rendbe hozni: a hantokon felállították a formájában eredetit utánzó, névtáblácskákkal ellátott tölgyfakeresztek. A temetők gondozása a jelen gondja és jövőbeni feladat.

Elmondható, hogy a lengyelek és magyarok részéről egyaránt igény van a hagyományos barátság ápolására. Ehhez jótékonyan járul hozzá a nagy lengyel turistaforgalom a kelet-magyarországi fürdőhelyen. Ezek rendkívül népszerűek a lengyelek körében.

Aki egyszer Miskolc-Tapolcára vagy Hajdúszoboszlóra ellátogat, biztos, hogy visszatér oda. (Ha nem emelik drasztikusan az árakat.)

A lengyelek éreznek és szeretnek bennünket, de nagyon keveset tudnak rólunk. A mi érdekünk, hogy alapvető történeti munkákat megjelentessünk lengyelül. Monográfiákat is, hogy szakmabeli történészek ne szlovák és cseh feldolgozásokból próbáljanak tájékozódni rólunk. Sajnálatos, hogy nincsenek korszerű szótáraink. A lengyel-magyar nagyszótár pl. 1958-ban jelent meg, s ez tükröződik a szókincsében is. A magyar-lengyel nagyszótár a hatvanas években látott napvilágot. Mindkettő elavult. (Még rosszabb a helyzet szlovák-magyar, magyar-szlovák, román-magyar, magyar-román viszonylatban.)

Az Európai Unióba belépve a magyar diplomácia húzóágazata szükségszerűen a kultúra kell legyen. Erre a kihívásra azonban ún. karrierdipomatáink nincsenek felkészülve. Már pedig a kultúrában, irodalomban, történelemben jártas, művelt szakemberekre, mondhatni, kultúra-menedzserekre volna szükség uniós nagykövetéseinken is. Értékeinket közvetíteni és a fogadó ország bizalmát megszerezni leghatékonyabban ők képesek.

TANULMÁNYKÖTET KÖZÉP-EURÓPA NÉPEIRŐL

Beszélgetés Ábrahám Barna történésszel, a könyv egyik szerkesztőjével és szerzőjével

„A színek együtt adják ki a képet...”

(Babits Mihály)

Folyóiratunk előző számában röviden bemutattuk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara által a Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában címmel megjelentetett tanulmánykötetet.

Jelen beszélgetésünkben a kiadvány egyik szerkesztőjét, egyben szerzőjét, Ábrahám Barna történésszel, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem adjunktusát kérdeztük a könyv születésének, megvalósulásának körülményeiről, valamint további terveikről.

– „Nap mint nap tapasztaljuk, hogy sokunk tudása pontatlan, felületes és még az ismeretanyagban elmélyülni kívánók is, akik próbálnak informálódni – gyakran évtizedes könyvek adatait, leírásait, értelmezéseit ismételtetik, belevetítve azokat a mába.” – ezek Csorján Ferenc Erdélyről írott szavai, amelyek általánosságban is rendkívül jellemzőek, jól érzékeltetik ismereteinket a közép-európai országokról. Véleménye szerint mi az oka ennek a régóta fennálló információhiánynak, mennyiben pótolta ezt ez a kiadvány és a mögötte álló szisztematikus kutatómunka?

– Teljes mértékben aláírom Csorján Ferenc szavait. Szomszédainkat, a legtágabb értelemben vett Közép-Európa népeit lényegében soha nem törekedtünk alaposan megismerni. Sem a XIX. században, amikor már kialakult nagyjából a modern történetírás, irodalomtörténetírás, szárnyait bontogatta a szociológia, a néprajztudomány, nem születtek olyan munkák, amelyek megpróbáltak volna a felszín alá hatolni; sem az ún. rövid XX. században, amelyet lényegében az első világháború után szoktunk indítani a versailles-i békerendszerrel, amely aztán végképp lehetetlenné tette a szomszédainkban élő népek megismerését. A XIX. századot már csak a pozitívizmus szellemében is a szorgos adatgyűjtés, illetve a kuriózumok keresése, az érdekes jegyek összegyűjtögetése vonzotta, jellemezte. Tehát egy

utazótól, egy történésztől vagy néprajzostól azt várták, minél több furcsaságot, érdekességet gyűjtsön össze az adott etnikumról. Legyenek azok akár csak a Nógrád megyei szlovákok, tehát itt a szomszédságunkban, vagy akár a montenegróiak, a szerb vagy a bosnyák vad hegyek lakói. A versailles-i békerendszert, azaz Trianont követő, nagymértékben megérthető, ha éppen nem is szerencsés és irredentizmus, revansizmus a térség velünk szemben ellenségesnek tekintett népeinek a negatív vonásait, bűneit hangsúlyozta, próbálta meg kifejteni. Sem a XIX., sem a XX. század nem törekedett arra, hogy Magyarországon népes szakértői gárdát neveljen ki. Lényegében kis számú elit letéteménye, sokszor hitbizománya volt a Közép-Európa-, Kelet-Európa-kutatás és az előzőek értelmében mindig is nagyon erősen érvényesültek az aktuál-politikai, ideológiai elvárások. A két háború között, majd a kommunista fordulat, a szovjetizáció kezdetéig a szláv népeket általában pánszláv, a polgári Európa, az európai civilizáció rendjét felforgató, fenyegető erőként illett vizsgálni. Ez igaz még a korszak kis számú magyar szlavistájára is, akiknek tárgyi tudása természetesen nagyon megalapozott volt. Viszont tőlük is elvárták, hogy a szláv népek, elsősorban a szlovákok, szerbek, horvátok, csehek és persze az oroszok kultúrájában, irodalmában elsősorban a magyarellenes és Monarchia-ellenes vonásokat emeljék ki. A kommunista fordulat után pedig – igaz, hogy elindult a tömegesebb képzés, egyre többen vettek fel a magyarországi egyetemeken Kelet-Európa-tanulmányokat – már egyértelműen és totális módon az ideológia érvényesült. Nem születtek, mert nem születhettek a felszín alá hatoló, a helyi sajátosságokat, az egyes nemzetek belső törésvonalait, földrajzi, vallási, felekezeti törésvonalait vizsgáló művek. A szovjet blokk, a kommunizmus ideológiájából fakadó nemzeti homogenizáció elvárása érvényesült minden szinten. Az

egyes etnikumokat egységes, ha úgy tetszik, időtlen idők óta létező nemzettestnek illett tekinteni. Másrészt nem volt szabad beszélni valamiféle Közép-Európáról, amely a Szovjetuniótól, a szovjet blokkról valamennyire is eltérő identitású lehetett volna, hiszen ez ellentétben állt a szovjet diplomáciával, a szovjet rendszer belső és hatalmi logikájával. Én magam is a 80-as évek második felében Kelet-Európa-tanulmányaimat a régi, teljes mértékben elavult és elfogadhatatlan szakirodalom alapján végeztem. Oktatóim rendelkeztek a megfelelő tárgyi ismeretekkel, viszont nem volt meg a háttér, a szakirodalom, és bizony még a 80-as évek derekán is érvényesültek azok az ideológiai elvárások, direktívák, amelyek egyfajta öncenzúrára kényszerítették az előadókat. Saját hőriömön tapasztaltam tehát, hogy nincs igazán forgatható szakirodalom, háttér ennek a régióknak a tanulmányozására. A nyugaton megjelent, általában angol, német vagy francia nyelvű kézikönyvekről pedig szintén az volt a véleményünk, akik a régióval kezdtünk foglalkozni, hogy meglehetősen felszínesek. Régebbi, az amerikai vagy nyugati diák érdeklődésének megfelelő alapismereteket közöltek, tehát végképp nem törekedtek valamiféle árnyaltabb látásmódra. Amellett ezeket a nyugati kézikönyveket ma is többnyire Közép-Európából származó emigránsok vagy azok leszármazottai írják, akik sok szempontból exportálják a térség problémáit, az együttélés nehézségeit. A nyugati kézikönyvek sem jelentenek tehát igazán pótlékot, megoldást a szakirodalom, a tudományos eredmények feldolgozása szempontjából.

Így lassan megérett néhányunkban az elhatározás, hogy legalább valamiféle vezérfonalat kellene kidolgozni, ha rövid írásokban is, de fel kellene vázolni a térség etnikumainak belső problémáit, belső törésvonalait.

– A Pázmány Péter Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Regionális és Kisebbségi Kultúrák Kutatóműhelye hozta létre ezt az igényes, nagylélegzetű munkát. Hogyan alakultak ki ennek a személyi feltételei?

– Gereben Ferenc olvasás-, művelődésszociológus, a kötet egyik szerkesztője korábban a Teleki László Intézetben dolgozott. Részt vett hasonló jellegű, a határon túli magyarsággal, illetve hungarológiával foglalkozó kézikönyvek összeállításában, bekapcsolódott a Magyar-Holland Felsőoktatási Együttműködési Programba, amelynek támogatása kötetünk megszerkesztését és megjelentetését is lehetővé tette. Már Egyetemünk Bölcsészettudományi Karán jelentette meg egy általa szerkesztett, angol nyelvű tanulmánykötetét Magyar kisebbségek és Közép-Európa (*Hungarian Minorities and Central Europe. Regionalism, National and Religious Identity*. Piliscsaba, 2001. Pázmány Péter Catholic University Faculty of Humanities.) címmel, amely már magában hordozta egy magyar nyelvű, tankönyvként, kézikönyvként is használható összefoglaló ígérletét. Ami a másik két szerkesztő személyét, tehát Jónagamat és Stekovic Ritát, feleségemet illeti: mindketten történelmet, illetve Rita még néprajzot, én pedig magyart végeztem. Ő elsősorban a moldvai csángókkal és a délvidéki magyarsággal foglalkozott, több alkalommal gyűjtött Moldvában és egy bukovinai búcsújáróhelyen, továbbá Pécs környéki délszláv menekültek között. Én viszont a szlovákok, a románok, a horvátok, a szerbek belső fejlődése, általában Közép-Európa népeinek újkori eszmetörténete, művelődéstörténete iránt érdeklődöm. A 90-es évek végéről az újraindult *Pro Minoritate* folyóirat szerkesztői voltunk. Már első számában több nemzetesszét helyeztünk el az osztrák,

a szlovák, a cseh, a szlovén, a macedón, az ukrán nemzetté válás, nemzettudat fejlődéséről, majd a 2000. nyári számban ezt újabb, hasonló jellegű összefoglaló esszék követték a szerbekről (ezt mi ketten írtuk), a horvátokról, a görögökről, az albánokról, a bolgárokról, a bosnyákokról. Kiderült tehát számunkra, hogy személyes kapcsolatainkat kamatoztatva, kellő utánajárással találunk Magyarországon egy kellő tárgyi ismeretekkel rendelkező, a régiót, a céllországot, célnemzetet jól ismerő, és véleményeim szerint kellőképpen elfogulatlan, objektív szerzőgárdát.

Amikor ennek a kötetnek a koncepcióját fogalmazgattuk, elsősorban hazai gárdában gondolkodtunk, ugyanis meggyőződésünk, hogy a legtagabb értelemben vett Közép-Európa összefoglaló képét magyar kutatók kiválóan meg tudják írni, sőt sok szempontból a magyar szakemberek predesztináltak erre. Egyfelől a régió földrajzi középpontjában, szívében élünk, másrészt a XX. században – talán a ruszinokat, vagy egy-két kisebb etnikumot leszámítva – éppen a magyarság szabdalattott fel a legnagyobb mértékben. A magyar etnikumnak és így a magyar értelmiségnek alapélménye, hogy politikai és sok szempontból kulturális, ideológiai határok választanak szét egy nemzettestet. A régió, a Kárpát-medence és egyáltalán Közép-Európa egységben látása, tehát elsősorban a magyar tudomány érdeke, és a határon túli helyzetnek, a szomszédos államnyelvek önkéntes, vagy kényszerű elsajátításának következményeképpen elsősorban a magyar szakemberek között találunk a szomszédos nyelveket és kultúrákat jól ismerő szakembereket. Mi tehát a magyarországiak mellett építhettünk romániai vagy ukránjai, szlovákiai magyar szakemberek háttérmunkájára vagy éppen együttműködésére a kötetben.

A *Pro Minoritate*, illetve a Gereben Ferenc által kiadott kötetekre építve határoztuk el tehát, hogy a Magyar-Holland Felsőoktatási Együttműködési Program és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem anyagi támogatásával szerkesztünk egy összefoglaló kötetet *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában* címmel. Az írások módszertanilag, a feldolgozás szempontjait illetően három csoportra oszthatók. Az egyik (I. fejezet) az elsősorban kvantitatív vizsgálatokon alapuló, szociológiai módszereket alkalmazó tanulmányokat tartalmazza. Berényi István, a kulturális földrajz kiváló ismerője, valamint Tomka Miklós a nemzetközileg ismert vallásszociológus és Gereben Ferenc írásai kaptak itt helyet.

Egy másik még mindig viszonylag egzaktabb csoportban (IV. fejezet) hazai és az adott országokban élő politológusok, történészek foglalták össze az ottani politikai földrajz fő kérdéseit az 1989 utáni politikai törésvonalak, választói magatartások tükrében. A kettő közé esik tulajdonképpen a kötet anyagának nagyobb része, amely inkább esszé jellegű, művelődéstörténeti, eszmetörténeti, néprajzi eszközök feldolgozásával készült írásokat tartalmaz. Ezek további két csoportra oszthatók. A *nemzetfejlődés főbb csomópontjai* című (II.) fejezetből kiderül, mely nagyobb etnikumokkal kívántunk foglalkozni e kötetben. Találunk itt magyar, osztrák, lengyel, cseh, szlovák, román, szlovén, horvát, bosnyák és szerb nemzetesszét.

– Mi volt a céljuk ezeknek a tíz, tizenöt oldalas írásoknak a közlésével?

– Semmiképpen nem valamiféle lexikon-című, kronológiai változatot kívántunk megírni, hanem egyfajta szellemi életrajzot az adott etnikumról. Melyek voltak a középkori, kora újkori nemzetté válás kiindulópontjai? Milyen felekezeti, társa-

dalmi és politikai kötődések, identitások határozták meg az etnikumokat a korábbi századokban? Lassan-lassan – hangsúlyozom, igencsak lassan – hogyan indult el ezeknek a korábbi identitásoknak az átváltozása? Mikor jelen meg és milyen lépésekben fejlődött a modern nacionalizmus (ahogy fogalmazni szokás a szakirodalomban)? Milyen belső és külső körülmények határozták meg a nemzetépités folyamatát a XIX. és XX. században?

Nagyon lényeges kérdés, az egész kötetnek talán a vezérgondolata, alapproblémája: mennyiben zárult le ezeknek az etnikumoknak a nemzeté válása. Ha valaki belelapoz ezekbe az írásokba, talán belátja, hogy a modern nemzeté válás ebben a régióban ugyancsak hosszú távú folyamat, amely korántsem zárult le, és szinte naponta változik. Most, amikor ezekben a napokban léptünk be az Európai Unióba, azt hiszem elsődleges kérdés ez számunkra, hiszen nyitott probléma, hogy a csatlakozó és a tagjelölt etnikumok identitása, nemzeti kultúrája, hagyományai hogyan alakulnak majd, milyen védelmet élveznek, vagy milyen kihívásoknak néznek elébe az uniós keretekben. Megemlíteném például, hogy a szlovák parlament 2002 elején elfogadott egy Nyilatkozatot, amelyben azt hangoztatta, hogy Szlovákia a belépés után is meg kívánja őrizni szuverenitását a kulturális-etikai kérdésekben. Hivatalosan, a nemzetközi uniós jog szerint Brüsszel nem fenyegeti az egyes nemzetek identitását, hagyományait, oktatási rendszerét. Mégis él egy ilyen félelem, természetesen más országokban is, nemcsak Szlovákiában. Gondolok itt például a hazai belpolitikában egyes pártok állásfoglalásaira, miszerint fokozattan védenünk kell majd saját hagyományainkat, nemzeti kultúránkat az uniós központi elvárásoktól, kánontól.

A másik nagy kérdés azonban az, amelyet a *Regionális tudatok, kishaza- és tájhaza-kötődések* című (III.) fejezet fogalmaz meg: a vizsgált etnikumok önmagukban hogyan tagolódnak földrajzi, illetve felekezeti, kulturális törésvonalak mentén. Talán éppen ez a fejezet adja ennek a kötetnek az elsődleges nívóját, ezt ajánlanám elsősorban az olvasók figyelmébe, hiszen itt próbáltuk megragadni, összegyűjteni azt a tényanyagot vagy inkább problémahalmazt, amellyel a korábbi szakirodalomban nem nagyon találkozhattunk. Ha beleolvasunk ezekbe az írásokba, akkor tapasztaljuk, hogy akár lengyelekről, akár a Cseh Köztársaság lakóiról (nem véletlen használom ezt a kifejezést), akár a négy-öt országba széttagolt ruszinokról vagy a románokról legyen szó, mindenhol nagyon éles törésvonalakat találunk, és ezek több esetben erősebbnek bizonyultak, bizonyulnak, mint az anyanyelvi, etnikai vagy éppen vallási egység. A legnyilvánvalóbb, napjainkban, a szemünk láttára zajló folyamat Szerbia és Montenegró viharos elkülönülése. Montenegróban beszélnek a legtisztább szerb nyelvet, ettől függetlenül a montenegróiak, azaz crnogorácok hagyományosan más állami keretben fejlődtek, és a XX. század nem volt elég ahhoz, hogy a szerbekkel összegegyűrje őket. Most úgy tűnik, hogy néhány éven belül a két köztársaság végképp elválik, külön ENSZ-tagállamként keresi nemzetépitése és érvényesítése útját.

Csaknem ennyire erős a csehek és a morvák elkülönülése, holott hasonlóképpen főleg Morvaországban beszélnek a tiszta, irodalmi cseh nyelvet.

A ruszinok kicsit ellenpélda, ugyanis Ukrajnában, Szlovákiában, részben Magyarországon, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában élve, máig nem jöhetett létre egységes ruszin nemzet, sőt közös irodalmi nyelv sem. A ruszinokkal nem vé-

letlenül, négy írásban is foglalkozunk. Egyfajta kontrollcsoport lehetnek a számunkra. Példájk arra figyelmeztet, hogy a politikai határok változtatása, a területi nemzetállami gondolkodás hogyan akadályozhatja meg hosszú távon egy etnikum nemzeté válását. Azért beszélek figyelmeztetésről, mert a XX. században a határon túli magyarokkal kapcsolatban is felmerült, elsősorban Romániában, kisebb mértékben Jugoszláviában, Csehszlovákiában az a törekvés, hogy ne csak politikailag, hanem kulturálisan és identitásukban is leválásszák őket az anyanyelvről. Hiszen a 80-as években Romániában már hivatalos tétel volt, hogy az erdélyi magyarok etnikailag sem azonosak a magyarországiakkal. Szlovákiában szintén nagyon erősen érvényesült már a 80-as években a magyar iskolarendszer felszámolására tett kísérlettel együtt az ottani magyarságnak az elkülönítése. Viszont ki kell mondanunk, hogy legeredményesebben nem ebben a két volt kommunista, totális diktatorikus országban vezetett eredményre a leválasztási kísérlet, hanem két úgymond liberálisabb, szabadabb országban, Jugoszláviában (különösen Szlovéniában, de a Vajdaságban is), valamint Ausztriában, Burgenlandban. Ki kérdőjelezné meg, hogy az erdélyiek magyarságtudata, nemzeti identitása erősebb, mint a burgenlandiaké vagy a szlovéniaiaké, akik pedig sokkal kedvezőbb gazdasági, politikai körülmények között és jóval magasabb életszínvonalon élhetnek és élnek.

További, búvópatakként létező törésvonal például a román etnikumon belül az erdélyiek, a moldvaiak és a havasalföldiek hagyományos szembenállása, az, hogy a Kárpátok a mai napig politikai választóvonalat jelent. De kitapinthatók a felekezeti, kulturális hagyományok és a választói magatartás összefüggései a szlovákok esetében is: elsősorban a katolikusok hagyományos politikai orientációját határozza meg a felekezeti hovatartozás. Viszont a katolikus, evangélikus szembenállás általában is a mai napig megosztja a szlovákságot. Eleve hozzájárult ehhez, hogy a szlovákság nemzeté válása csak nagyon későn indulhatott meg, és csak a XIX. század második felében sikerült valamennyire is felülemelkedni a felekezeti választóvonalon.

Ismét van itt egy kontrollcsoport, tulajdonképpen referenciaírás, Kósa Lászlónak a magyar nemzettudat változásairól írt esszéje a nemzetesszék sorában. Azt gondolhatnánk, hogy a magyar történelemről igazán kár összefoglaló esszét írni, hiszen megtanultuk az általános vagy a középiskolában. De mégis úgy vélem, nem haszontalan egy ilyen összefoglaló magyar szellemi életrajz (amelyet egyébként az említett Gereben Ferenc-féle angol kötetből vettünk át). Rávilágít, hogy a felekezeti és kulturális törésvonalak a magyarság esetében is nagyon erősek voltak. Azt hiszem, akkor érthetjük meg, érezhetjük át a közép-európai népek megkésett és szertelen nemzeté válásának a problémáit, ha először itthon próbálunk körülnézni. És rádöbbenünk, hogy a mi nemzeté válásunk sem öröktől való, hanem lényegében valamikor a XIX. század első felében, derekán alakult ki, és a mai napig kitapinthatók a kulturális és sok szempontból felekezeti törésvonalak a magyarságon belül. Ezt Gereben Ferenc és Nagy Attila olvasásszociológiai esszéje is megvilágítja, amely a 80-as években felvett vizsgálatokat 2000-2001-es adatokkal frissíti fel, és kimutatja, hogy a vizsgált nyugat-magyarországi és kelet-alföldi térség, megye között hagyományosan erős regionális különbségek érvényesülnek egyrészt a kulturális tőke vonatkozásában, másrészt az érték-, ízlésvilágban, az olvasási szokásokban. Ez a különbség nagyban csökkent az utóbbi két évtizedben, de ma is kitapintható. Egyébként sajnálattal meg kell

jegyeznünk, hogy a legerőteljesebb kulturális eróziót, kiüresedést, értékcsökkenést, kommercializálódást már nem a fönti nyugat-keleti szembenállás kapcsán találjuk meg, hanem ezek a negatív jelenségek, ha úgy tetszik, a globalizáció hatásai első sorban a fővárosban és környékén, illetve az északi térségben a borsod-abaúj-zempléni és a hozzá csatlakozó régiókban érvényesülnek. Ez figyelmeztet minket ismét arra, hogy *a nemzeti kultúra és a nemzeti identitás formálódása nem lezárt folyamat.*

Nyilvánvalóan ennek a kötetnek is évek, évtizedek múlva újabb és újabb kiadásait kell elkészítenünk, aktualizálnunk. Már csak a térségben lezajló politikai választások, népszavazások, nemzetstratégiák folyamatos változásai miatt is. Hiszen természetesen a kötet, kézirat lezárulása, sőt kiadása óta is több választás zajlott. Több államban került sor kormányfordulatra azóta. Ez a kézikönyv lényegében a 2001-2002. körüli politikai állapotokat rögzíti. Egyébként hosszabb távú terveink között szerepel egy hasonló kötet szerkesztése Délkelet-Európa vonatkozásában. Igaz, hogy Közép-Európát mi meglehetősen tágan értelmeztük, hiszen a bosnyákok és montenegróiak is helyet kaptak benne, viszont kimaradtak azok a hagyományosan is balkáninak tekintett etnikumok, tehát a bulgárok, a macedónok, a görögök, az albánok és persze a törökök, akiknek a nemzetfejlődésében is, politikai magatartásaiban nagyon sok közös vonást fedezhetünk fel a mi régióinkkal.

Mintegy az eddigiek lezárásaként üzenném a remélt olvasóknak, hogy ne ezotikumot keressenek ebben az etnikumokban és a megjelent kötetben. Egyetlen esetben sem törekedtünk arra, hogy színes, izgalmas olvasmánnyal szolgáljunk. Sokkal inkább ezekkel az etnikumokkal, térséggel a múltban és máig fennálló kulturális kapcsolatokra, együttélésre, kötődésekre helyeztük a hangsúlyt, illetve próbáltuk a párhuzamosságokat, a közös vonásokat kiemelni, az alapismeretek talán új szempontú közlését tartottuk fontosnak.

– *A nemzet, nemzeti kisebbség, etnikai csoport, nemzeti közösség, nép fogalmak meghatározásában évek óta nincs megegyezés a társadalomtudósok körében. A szakirodalomban ezek igen gyakran elmosódnak, felcserélődnek. Arra sincs egyértelmű válasz, miért éppen a mai nemzetek alakultak ki, és nem mások. Még nehezebb az etnikai csoportok, a nemzeti kisebbségek meghatározásának fogalmaköre. Azt mondják, ezt a kérdést felvetve parttalaná válik a vita a szakemberek között, a gyakorlatban viszont egy-egy konkrét helyzetben született döntés jelentős pozitív vagy negatív következménnyel járhat. Milyen álláspontot képvisel a tanulmánykötet ebben az úgymond zárzavaros helyzetben (különös tekintettel arra, hogy a közép-európai térségben, amelyet vizsgál, Szarka László közlése szerint 107 olyan nemzeti, etnikai kisebbségi csoport található, amelynek lélekszáma a legutóbbi népszámlálás adatai szerint meghaladja az 1000 főt)?*

– A fogalmi vitákban, fogalmi megragadásban szkeptikus vagyok. Talán az eddigiekből is kiderült, minél mélyebbre próbálunk hatolni az egyes etnikumok fejlődésében, annál több a probléma, a kérdésfelvetés. Be kell vallanom a szerkesztőtársak nevében is, hogy lényegében nem foglaltunk állást a fogalmi kérdésekben. Ha ugyanis elköteleznénk magunkat a fogalomhasználat mellett, és utána próbálnánk azt szigorúan elvárható objektivitással használni, alkalmazni az egyes etnikumok esetében, akkor szinte leküzdhetetlen problémákba ütköznénk. Csak egy példa: a keleti szlovákok néprajzi, nyelvjárási tömbjét több alkalommal próbálták meg leválasztani a szlovák nemzetről a dualizmus korában, később a második világháború időszakában,

tehát az első bécsi döntést, a területi visszacsatolást követően. De ezen a területen ma is vannak olyan vonások, amelyek társadalmilag, mentalitásban kulturálisan, mondhatjuk etnikailag is elkülönítik a szlovák nemzetről a keleti szlovákokat. Hogyan foglaljuk állást ebben a kérdésben? Vagy mit mondjunk a morvákrol a morváknak? Határozzák-e meg ők nemzetként magukat, holott önálló nyelvük nincsen, és 1918 óta lényegében még külön politikai állással sem rendelkeznek, megszünt tartományi önállóságuk. Várható-e tehát csehek és morvák összeolvadása? Én azt hiszem, hogy esetükben a külön identitás hosszú távon fennmaradhat. Azért használtam a korábbiakban a Cseh Köztársaság lakói elnevezést, mert nem szabad az egész Cseh-medencére a csehek elnevezést használnunk. A publicisztika szóhasználatát is kínosan ügyel arra, hogy a Csehország kifejezést általában ne alkalmazza, csak a Cseh Köztársaság a szalonképes. Ezekkel a problémákkal a többi etnikumnál is találkozhatunk.

– *Talán az maga állásfoglalás, ahogyan az egyes etnikumokat elhelyezték a nemzeti vagy a regionális tematikájú fejezetben.*

– Ezeket a kétségeket mi magunk is megfogalmaztuk és elismertük a kötet előszavában. Lehet, hogy a kötet várható újabb kiadásaihoz már változtatnunk kell. Lényegében két igazán vitatható megoldásunk volt: a ruszinok és a montenegróiak elhelyezése. E szempontból talán Montenegro egyértelműbb, mert néhány éven belül már esetleg nemzetközi jogilag is elválhat Szerbiától és akkor egyértelműen külön nemzetállamról kell majd beszélnünk. A ruszinoknál azért nem dönthettünk, legalább is egyelőre amellet, hogy önálló nemzetességet írjunk róluk, mert máig nem váltak egységesen elfogadott nyelvű és identitású csoporttá. A cseh-morva probléma szintén határeset. Ismét azt hangsúlyozom, hogy lépést kell tartanunk a változásokkal: egy ilyen kézikönyv nem örök időkre, évtizedekre szolgál vezérfonalként, hanem egy mostani állapotot próbáltunk meg rögzíteni.

– Visszatérek kicsit a beszélgetésünk elején felvetett gondolathoz, miszerint átlagos ismereteink meglehetősen felszínesek a szomszédos, tulajdonképpen velünk élő országok népeiről. Annak ellenére, hogy térségünkben a regionális gondolat ma, az uniós csatlakozás idején különösen jelentőssé vált, azt tapasztaljuk, hogy az alapfokú, de a felsőbb szintű oktatás történelem tananyagában is furcsa módon a korábban mindent elnyomó Szovjetunió-központúságot mintha felváltaná valamifajta Nyugat-orientáltság, ezek a hiánypótló ismeretek nem jelennek meg, miközben tudjuk, hogy komolyabb szemléletváltáshoz hosszabb időre van szükség. Lát-e lehetőséget arra, hogy ez a tanulmánykötet az említett területeken is hiánypótló szerepet töltsön majd be?

– Az jelentene sokat, ha ez a felsőoktatási tankönyvnek és kézikönyvnek szánt kötet leszivárogná, lejutna az alsó fokú oktatásba, hiszen a Nemzeti Alaptanterv hangsúlyozza a helyi hagyományok beépítését, nem is jelentéktelen óraszámot előírva. Tehát, ha a térség iránt elkötelezett oktatók úgy vélik, hogy az adott terület, település, kistáj történelmi múltján, hagyományain túlmenően esetleg egy nagyobb régió történelmét is, hagyományait be tudják építeni az órakeretbe, az oktatási anyagba, akkor talán valóban nyúlhatnak ehhez a kötethez. Ahogy tehát az Európai Unión belül a regionális európai gondolkodás tesz a meghatározó, úgy talán *oktatásunkban is egyre nagyobb szerepet kaphatnak a helyi, kistáji, kistérségi hagyományok.* Hiszen lényegében a 90-es évek óta a magyarországi közigazga-

tásban is határozottabban érvényesül a regionális gondolkodás, már csak az uniós elvárások miatt is. Természetesen elkötelezett középiskolai oktatókra várhat az a feladat, hogy a kézikönyvben és hasonló kiadványokban megfogalmazottakat megpróbálják általános és középiskolai tankönyv, szöveggyűjtemény formába önteni.

Alapvető problémánk tartom azonban, hogy ahogyan 1989 előtt nem alakult ki, mert nem alakulhatott ki egy sajátos magyar látószög, egy sajátos magyar Kelet-Közép-Európa kép, úgy 1989 óta lényegében elég szervilis módon feltettük a nyugati, elsősorban amerikai szemüveget. Rendkívül nagy veszélynek tartom, hogy a magyar közvéleményt, sőt a szakembereket is a CNN-en vagy akár a BBC-n keresztül próbáljuk meg informálni saját térségünkről. Másrészt éppen azért volna szükség a hazai szakembergárda bővítésére, hogy ezt a tömegesen ránk zúduló híryanagyot próbáljuk meg itthon, a magunk látásmódja szerint értelmezni, szelektálni. Rendkívül sajnálatosnak tartom, hogy nagyon szegényes a magyar média tudósítói hálózata. Annak idején, éppen a rendszerváltás környékén példaértékűek voltak romániai vagy a délszláv háborúkból érkező tudósításaink, hírszolgáltatásunk, ahhoz képest az elmúlt négy-öt évben mindenképpen folyamatos beszűkülésnek, szegényesedésnek leljük nyomait. Az egész délszláv világra lényegében egy belgrádi tudósítónk van, aki Szlovéniától Macedóniáig bezárólag tudósít az egész térségről, holott legalább minden fővárosban ott kellene ülnie egy magyar közszolgálati televízió vagy a magyar rádiós csatornák tudósítóinak, a főbb napilapok tudósítóinak. Itt viszsza szakanyarodunk megint a szakképzéshez. Úgy nem szabadna tudósítani egy térség eseményeiről, hogy a tudósító, a riportert nem kellően járatos az adott nyelven és persze a kultúrában. Nyelvtanítás, kultúraoktatás terén úgy érzem tehát, hogy a huszonnegyedik órában vagyunk. Nagyon erős verseny van kialakulóban az egyes hírtünyönségek között, s nekünk a magunk hagyományos magyar „szemüvegével” és szakértelmével kellene betönnünk erre a piacra. Ilyen szempontból látok biztató jeleket a magyar felsőoktatásban. Hadd említsem, persze nem minden elfogultság nélkül, elsősorban a magunk egyetemén, ahol szeptemberben indítottunk egy Közép-Európa specializációt, amelyik elsősorban aktuális politikai, részben gazdasági diplomáciai ismereteket próbál közölni az adott térségről. Hasonló jellegű képzés fog indulni az ELTÉ-n 2005. szeptemberétől. Idén, 2004. szeptemberében a pécsi egyetemen indul egy balkanisztika-képzés posztgraduális keretben. Ilyen jellegű stúdiumok működnek máshol is. Tehát az elmúlt két-három évben valami megindult Magyarországon. Az lenne a fontos, hogy ezeken a graduális és posztgraduális tanfolyamokon a hallgatók kellő nyelvi és kulturális tudást is szerezzenek. Ne legyen elég az angol, esetleg a német annak a számára, aki a térséggel, a térség egy országával, etnikumával akar foglalkozni. És akkor elértünk a folyamatosan átalakuló, sok szempontból romokban heverő magyarországi felsőoktatás problémájához, hiszen a bolognai program teljesen új helyzet elé állítja az egyetemeket, főiskolákat. Ezen belül a hazai szlavisztika jövője is teljesen kétséges.

Az Európai Unió ajánlásának, elvárásának megfelelően néhány éven belül a magyarországi felsőoktatási képzést át kell alakítanunk. Az eddigi öt éves rendszert, ahol volt egy egyszeri bemenet felvételi vizsgával, majd öt-hat év után a hallgató diplomát kapott, át kell alakítanunk kétféle képzéssé. A felvételi vizsga megszűnik a következő tanévtől kezdve. Senki nem látja világosan, milyen paraméterek alapján fognak szelektálni.

Három év után kell egy alapidipломát, oklevelet kiadni az ezt igénylő hallgatóknak. Majd további két vagy adott esetben három év alatt folytathatják tanulmányaikat, és akkor fognak egy emeltebb diplomát kapni, ha pedig speciális ismereteket kívánnak szerezni, akkor posztgraduális formában, doktori képzés, PhD-program keretében képezhetik tovább magukat. Ez komoly kihívást jelent a kisnyelvi tanszékeknek (egyébként a negyvenmillió lengyel is kisnyelvnek számít, mint ahogy a kínai is az Magyarországon): a négy-öt évre kidolgozott oktatási programot gyökeresen át kell alakítanunk. Ennek meglesz legalább az a jó oldala, hogy az első három évben elsősorban a nyelvtanításra és csakis alapszintű kulturális, irodalmi, történelmi ismeretek átadására szorítkozhatunk. Az alapszintű oklevelet igénylő hallgatóknak piacképes, elfogadható fordítói, tolmácsolási, levelezői ismereteket kell átadnunk. Ezen oklevél birtokában azután az, aki kommunikáció, közigazgatási, jogi vagy politológiai tanulmányokat végez, az szakreferensként, egy-egy ország szakértőjeként elhelyezkedhet valamelyik minisztériumban, vállalatnál, vagy akár a média területén. Nem látjuk még a folyamat kifutását, de mindenképpen alapvetően át kell dolgoznunk képzési tervünket. Éppen ezekben a hónapokban kezdődött meg ez a folyamat. Sajnálatos módon a minisztérium állásfoglalása szinte hetente változik. Már tucatnyi verzió látott napvilágot, és jutott el az egyetemekhez, újabb és újabb állásfoglalásra, adott esetben tiltakozásra kényszerítve a tanári, oktatói karokat. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy a kis tanszékek rövidtávon jobban megsínylik majd az átalakulást. Ugyanis az új képzési rendszer sajnálatos módon együtt jár a felsőoktatásra fordítható költségvetési összeg drámai csökkenésével. Kisebbség-nagyobb mértékben a legtöbb hazai felsőoktatási intézményünk csökközelben van, legfeljebb egyes intézményeknél látványosabb, máshol kevésbé feltűnő. Pénzügyileg, gazdaságilag tehát nem vagyunk túl optimisták, de lehetséges, hogy ez a nehéz időszak egyben ösztönzőleg hat majd arra, hogy felülvizsgáljuk egész eddigi képzésünket. Az bizonyos, hogy a hagyományos, filológia-alapú, nemzeti kultúrát, irodalmat, nyelvészetet előtérbe helyező oktatás helyett elsősorban gyakorlati ismereteket kell átadnunk a hallgatóknak az alapképzés keretében. Aki a nyelvtudomány, tehát a leíró nyelvészet, nyelvtörténet, nyelvjárástan és az irodalomtörténet részletkérdéseiről érdeklődik, annak ezt majd a doktori program keretében kell elsajátítania. Az európai uniós belépésnek tehát nem csak politikai, hanem nagyon mélyre ható tudományszervezési és oktatáspolitikai következményei is vannak.

– *Közismert, mennyire áthatotta a társadalomtudományokat a rendszerváltás előtti években az akkori állami ideológia, említette, hogy akkor folytatta egyetemi tanulmányait. Honnan származik tehát az az objektív, elfogulatlan látásmód, a hivatása iránti elkötelezettség, ami alapvető fontosságú kellett legyen ennek a nagyszabású vállalkozásnak a létrehozásához?*

– Mindjárt az egyetemre kerülés után eldöntöttem, hogy a térség etnikumaival, kultúráival kívánok foglalkozni. Az első pillanattól tanultam nyelveket, először szerb-horvátul, majd románul, végül szlovákul. Jártam a Kelet-Európa-szemináriumokra, ahol ugyan csapnivaló tankönyvekből, de jó tanároknál tanultunk, majd egy évet ösztöndíjként Romániában töltöttem, a jászvásári (Iasi) egyetem történelem karán, ahol egy kicsit beleláltam egy szomszédos ország felsőoktatásába, a tananyag feldolgozásába, a tankönyvek, a szakirodalom helyzetébe.

Az ötöd év elvégzése, a történelem diploma megszerzése után a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán egyenes folytatásként végezhettem el a szlovák nyelv és irodalom szakot, ahol az ELTE hagyományos képzésétől eltérő új szempontok, más felfogás alapján végezhettem tanulmányaimat. Stekovics Rita szerkesztőtársam Pécsen végzett történelem-néprajz szakot, ahol szintén megkapta azt a szükséges képzést és készségzsemlétet, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy az etnikumokat, az etnikai kölcsönhatásokat egészükben láthassuk. A néprajztudomány az egyik legelhivatottabb arra, hogy feltárja a kulturális kölcsönhatásokat akár a gazdálkodás, akár az életmód, akár a folklór területén. Gereben Ferenc viszont az utóbbi két évtizedben intenzíven foglalkozik a határon túli magyarság olvasás-, érték- és művelődésszociológiájával.

Stekovics Rita és jómagam, mint akkori egyetemisták, és Gereben Ferenc mint már kutató arra törekedtünk, hogy alternatív információforrásokat is beszerezzünk. Akár Rita esetében a néprajz, akár nálam a szomszédos kultúrák megismerése (tehát a délszlávok, a szlovákok, a horvátok tanulmányozása, a telep-kijárás), valamint a személyes kapcsolatok lehetővé tették, hogy megismerjük az alternatív értékeket, gondolkodásmódot, betekintsünk a szomszédos országok történetírásába, és eleve konfrontálódjunk más álláspontokkal. Nem mondom, hogy ezek mindig termékenyítőek voltak, és hogy mindig ösztönzőleg hatottak volna ránk, de arra alkalmas volt ez a konfrontáció, hogy mindenképpen megtanuljunk plurálisan gondolkodni. Meg kell még említenem a Magyar Történészhallgatók Egyesületét, amelynek tagjai voltunk, illetve az általam megszervezett Történészhallgatók Nemzetközi Szervezetét, amely lehetőséget nyújtott számunkra utazásokra, kapcsolatfelvételre szomszédos országok történész-, néprajzhallgatóival. Rita esetében az általa is alapított Magyar Néprajzhallgatók Egyesülete jelentette ugyanezt.

Azt üzenem, tanácsolom minden fiatalnak, hogy az első pillanatban próbálja meg eldönteni, hogy mely terület, régió, probléma érdekli. Ha vonzódik térségünkhöz, akkor az első pillanattól lásson neki a nyelvtanulásnak, a személyes kapcsolatok építésének, a kijárásnak. A nyelvet nem lehet elsajátítani egy-két év alatt, és van egy meglehetősen hosszú érési időszak is, amikor az ember még csak gyűjtögeti az alapismereteket, a nyelvtudást, és próbálja megfejteni az adott kultúrát, közgondolkodást, mentalitást, értékrendet, ami viszont már sokkal nehezebb és fáradtságosabb folyamat. Ahogy erősödni fog a munkaerőpiaci verseny, sajnálatosan egyre nehezebb lesz a megfelelő állások megszerzése. Történész vagy néprajz diploma birtokában senki nem garantál megfelelő állást egy mai pályakezdő számára, tehát minél több és speciálisabb ismereteket kell szerezni. Az angol vagy a német tudás hosszú távon valószínűleg nem lesz elég ahhoz, hogy valaki eredményesen indulhasson a munkahelyekért, állásokért, megbízatásokért folytatott versenyben. A lengyel, a cseh, a szlovák és persze a magyar nyelv is az Európai Unió hivatalos nyelve lett, és nagyon gyorsan felzárkózhat hozzá a román, a horvát (ami lényegében még egyet jelent a szerbvel vagy Bosznia-Hercegovina, Montenegró nyelvével). Nagyon sok uniós dokumentum, jogforrás, pályázati kiírás fog megjelenni ezeken a nemzeti nyelveken. Már most megkerestek minket nemzetközi fordító cégek, szakfordítókat, tolmácsokat keresnek. Biztos, hogy bővülni fog a nyelvvél és kultúrával kapcsolatos, nyelvtudásra épülő állások vagy legalábbis megbízatások, szerződések, felkérések száma.

Amikor én ezekkel a nyelvekkel foglalkozni kezdtem a 80-as években, minden ismerősöm csak legyintett: te akkor nemzetiségekkel, kisebbségekkel foglalkozol. Én pedig mindig öntudatosan visszautasítottam. Ha valaki románokkal, szlovákkal, délszlávokkal foglalkozik, akkor ezek nem nemzetiségek, hanem Közép-Európa nemzetei, saját nyelvvel, kultúrával. Most az uniós belépéssel ez már valósággá is vált, tehát senki ne tekintsen másodrendű, valóban csak nemzetiségi „tömegeket” ezekben a népekben. Szóltunk itt a hazai szlavisztika jövőjéről. Hosszú távon elfogadhatatlan lesz, hogy a szomszédos nyelvek nemzetiségi szakok legyenek a hazai tanítóképző, tanárképző főiskolákon, egyetemeken. Vagy elfogadják ezek az intézmények, hogy önálló, teljes értékű kultúráként oktassák ezeknek az etnikumoknak a múltját, hagyományait, vagy pedig ezek a tanszékek meg fognak szűnni. Minderre rá is kényszerít minket a bolognai folyamat, az Európai Unió, másrészt pedig saját jól felfogott érdekünkben, talán mondhatjuk hivatásunknál fogva magunknak kell erre magunkat rákényszerítenünk.

– *Megjelenik-e ez a tanulmánykötet az érintett országokban is, Magyarországgal egy időben vagy esetleg később?*

– Történt erre felvetés még a szerkesztés időszakában éppen a magyar-holland projekt keretében. Indokolt lehetne az angol, esetleg a német fordítás elkészítése. Hosszú távú terveinkben szerepelnek, ez azonban pénzügyi és nem kevés szakmai problémával jár – elsősorban a megfelelő szakfordítók csoportját kellene ehhez megszereznünk. Mint már említettem, a XX. században a térség és Magyarország is elhanyagolta a szakemberképzést, igazán jó szakfordító tehát kevés van. Márpedig mindabból, amit megpróbáltam itt felvázolni, talán kiderülhet, hogy nemcsak a tények ismeretével, hanem azok értelmezésével is óriási problémáink vannak. Hiányoznak a kölcsönösen elfogadható alapfogalmaink is, például az egyes etnikumok megnevezésére, identitására; egyes régiók, települések megnevezésére. Ilyen szempontból talán a magyar-szlovák terminológiai viszony – a 900 éves magyar-szlovák politikai együttélés, amely kulturálisan, identitásban a mai napig nem zárult le – egyfajta állatorvosi ló lehet a számunkra. A szlovák tudomány hagyományosan a Szlovákia elnevezést használja, lényegében a kora középkorig, az államalapítás koráig visszamenőleg. Fővárosukra a Bratislava elnevezést vetítik vissza a korai századokra is. A magyar nyelvben viszont a Kárpát-medencére lényegében minden korra visszamenőleg a Magyarország elnevezést használjuk, a szentistváni államalapítástól kezdve pedig egyértelműen. Holott ez az állam a XIX. századig nem elsősorban magyar jellegű, magyar vezetésű volt, hanem egy multietnikus, latin igazgatási nyelvű és elsősorban latin kultúrájú, nyugati hagyományú ország, ahol tehát etnikai anyanyelvi kérdések tömegesen a XIX. századig nem vetődtek fel. Hogyan tudnak ebbe a csak Magyarországnak, magyarnak nevezett államba beépülni, hogyan tudják ennek az ezer éves hagyományait elfogadni a szlovákok, az erdélyi románok, a szerbek vagy akár a horvátok? Mindkét oldalnak el kell gondolkodnia és valamiféle engedményeket tennie azért, hogy egy kölcsönösen elfogadható terminológiát dolgozzunk ki.

Akárhova nyúlunk, tulajdonképpen ingoványos területre léptünk. A térképek, a helyesírási szabályzatok, a nyelvhasználat mind-mind elválaszt minket, és tulajdonképpen csak egy archimédészi pontunk lehetne. Az a meggyőződés, hogy elsősorban a másik megismerésén keresztül próbáljuk szigorúan közösen ki-

dolgozni ennek a térségnek a terminológiáját, földrajzi, közgazdasági, nyelvi, kulturális szóhasználatának valamiféle kánonját, közösen elfogadható normarendszerét. Visszatérve a nemzet, nemzetiség, etnikai csoport problémájára: azért is erősebbek talán a kétségek, mint a tisztázás vágya, mert az európai uniós belépés is a regionális gondolkodást fogja felerősíteni. Brüsszel már csak anyagilag is elsősorban régiókat fog támogatni, a régiós projekteket részesíti előnyben. Alakult már, alakul, sőt kell is, hogy még alakuljon számtalan etnikum feletti etnikailag, kulturálisan kevert euróregió ebben a térségben. Szerencsés módon esetleg a korábbi – Versailles, Trianon előtti – gazdasági, kulturális kötődések, piaci, munkamegosztási, művelődési kapcsolatok élhetnek újjá. Például Győr-Sopron megye és az úgynevezett Szlovák-Alföld, Csallóköz területei között; vagy az Ipoly Euróregió, tehát a magyar és a szlovák Nógrád együttműködése, ha úgy tetszik; vagy Zemplénben és remélhetőleg majd Kárpátalján. Ezek szerencsés folyamatok, bár megnehezítik a dolgunkat abban, hogy az etnikumok, nyelvek, nemzetek közötti elhatárolódást próbáljuk megtalálni. Ez azonban nagyon kellemes és szerencsés nehézség. Mi, szerkesztők inkább a regionális, etnikum fölötti együttműködésnek voltunk, vagyunk hívei, tehát nem fogadjuk aggodalommal ezt a várható fejleményt. Általában is elmondhatjuk, hogy az euróregióktól való félelem inkább a szigorú, merev nemzetállami gondolkodáshoz, nemzetállami szuverenitáshoz ragaszkodó kormányköröket, politikai köröket aggasztja. Ahogy a belgrádi jugoszláv kormányt aggasztotta a 80-as években az, hogy Szlovénia és Horvátország csatlakozott az Alpok-Adria együttműködéshez, ez Magyarországon is jelentett problémákat annak idején Nyugat-Magyarország szempontjából. Vagy ahogyan a bukaresti kormányzat próbálta akadályozni a 90-es évek elején a Felső-Tisza menti, az akkor szerveződő Kárpátok Régiót, amelyben Szabolcs-Szatmár megyének, Kelet-Szlovákiának, a dél-kelet lengyelországi Vajdaságnak, Kárpátaljának és Északnyugat-Romániából Máramarosnak, Szatmárnak kellett, kellett volna részt vennie.

Ezek a *hisztérikus félelmek soha nem az adott régióból, az adott terület lakosságától erednek, hanem a központi kormányzattól, amely görcsösen ragaszkodik a fennálló államhatárokhoz és minden határokon, etnikumokon átnyúló együttműködésben a területi és nemzeti integritás fenyegetését, felforgató tevékenységet lát. Ez az állami gondolkodás nem szűnt meg 2004. május elsejével, hanem hosszú távú mozgósító erőt fog jelenteni az országos, illetve az európai uniós választásokon, tehát még nagyon sokáig képes lesz rombolni, mérgezni az inter-etnikus kapcsolatokat. Ezért vélem úgy, hogy egyrészt a huszonegyedik órában vagyunk, hogy megismerjük térségünket, mielőtt talán felszívódik a nagy közösben, másrészt viszont most valóban úgy korszak kezdődik számunkra. Tehát átléptünk a nulladik órába, és ez nemhogy elégedettséggel nem tölthet el minket, hanem lényegében most kezdődik az igazi, érdemi munka. Véleményem szerint kötetünk sem tudományos eredmények összefoglalása, hanem egy nagy projektnek, egy új típusú gondolkodásnak kell, kellene, hogy legyen a kiindulópontja.*

Ami személyes terveimet illeti, szeretném elmélyíteni, illetve folytatni a szomszédos etnikumok társadalomfejlődését célzó vizsgálódásaimat. Doktori disszertációm az erdélyi románság polgárosodásából írtam a XIX. század második felére vonatkozólag. Ez most jelenik meg monográfia formájában a csíkszeredai Pro-Print Kiadónál. Ezeket a vizsgálatokat szeret-

ném folytatni hasonló módszertan alapján elsősorban a korabeli kulturális társasági sajtó, illetve brosrák, népkönyvek, gazdálkodási, társasági értékeket közvetítő kis ponyvák, ponyvakiadványok, olcsó füzetek feldolgozásával. Végzettségem és elsődleges érdeklődésem is ösztönöz arra, hogy a továbbiakban a horvátok, illetve a szerbek vonatkozásában is hasonló vizsgálatokat végezzek.

Immár más kutatókkal összefogva szeretném majd megszerkeszteni, részben megírni a Dunatáj társadalom-, mentalitás-, eszmetörténetét. Ez egy óriási vállalkozás, hangsúlyozom, nem egy ember és egy emberélet munkája. Ezekben a vizsgálatokban, intenzíven szeretném majd érvényesíteni a társadalomtörténet, a néprajz, a nyelvtudomány és persze az irodalomtudomány eredményeit, tehát össze kell fognunk a kollegákkal, akár a mi egyetemünk kutatóival, akár más hazai szakemberekkel. Szintén optimista vagyok abból a szempontból, hogy az utóbbi években azért egyre több tehetséges fiatal végez már doktori tanulmányokat a térség történetéből. Ezt a szakembergárdát össze kell fognunk. Természetesen nem utolsóként említem meg a karunkon működő Szlavisztika – Közép-Európa Intézetet, amelynek keretében a cseh, a szlovák és a lengyel nyelvet oktatjuk alapszakként, de az orosz mellett szlovén, horvát és román lektori nyelvi kurzusokat is indítunk. Úgy érzem, hogy a Piliscsabán kialakult kis műhely önmagában is megadhatja a felvezető személyi alapját ezeknek a vizsgálódásoknak, további terveknek.

– *Köszönöm a beszélgetést, sok sikert kívánunk további munkájához, és szívesen hírt adunk a későbbiekben is hasonlóan érdekes kiadványaikról!*

(A *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában* című tanulmánykötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar kiadásában jelent meg Piliscsabán, 2003-ban. Megvásárolható Budapesten: a Teleki Tékában, a Litea, a Kis Magister és a Pedagógus könyvesboltban).

SAKMAI HÍREK

ITTHON VAGYUNK

Utazzon és fényképezzen! Ez a mottója a Magyar Művelődési Intézet által évről-évre Utazás a világ körül címen meghirdetett fotópályázatnak. Az Utazás a világ körül címet azonban nem kell senkinek sem szó szerint értenie. Nem a megtett kilométerek száma dönt a beküldött képek kiállításáról. Sőt! A rendezők nagyon is örülnek annak, ha valaki nem csak az országhatárokon túl, hanem azon belül is megörökíti úti élményeit.

Az idei kiállítás-sorozat utolsó válogatása, a hetedik tárlat kizárólag Magyarországon készült felvételeket tár a közönség elé. A június 18-tól július 5-ig nyitva tartó kiállítás megtekinthető Budapesten, a Magyar Művelődési Intézet aulájában (I. ker., Corvin tér 8.).